

פרק י"ז / דוד וגלית (חלק ג)

גלית בקרב. מותו המפתיע של גלית מצא את הפלשתים בסיטואציה שהם כלל לא התכוונו אליה, ועל כן במקום להודות בתבוסתם ולהיכנע לבני ישראל, הם נסו על נפשם. אלא שבצעד זה גם נתנו פלשתים לבני ישראל את ההצדקה לרדוף אחריהם, והללו, מעודדים מהניצחון המורלי של דוד על גלית, דלקו אחרי פלשתים והביסו אותם.

את המישור האישי מתאר המקרא בפסוק אחד:

(נד) וַיִּקַּח דָּוִד אֶת רֵאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי וַיְבַאֶהוּ יְרוּשָׁלַם
וְאֵת כְּלָיו שָׁם בְּאֵהָלוֹ:

שני חלקי הפסוק תמוהים למדי. החלק הראשון קשה, שכן בתקופה זו לא הייתה לירושלים כל משמעות – היא הייתה בידי היבוסים¹. נראה אפוא, שפסוק זה אינו מתאר את המציאות בהווה, אלא זמן רב מאוחר יותר², בשעה שדוד כבר בחר בירושלים לעיר מלכותו, ואולי אף למקום המקדש. מתוך ראייה זו מובנת הבאת ראש גלית לירושלים, שכן מקובל היה, כפי שכבר ציינו בעבר, להביא את שלל הניצחון אל המקדש, כדי לבטא את ההכרה בכך שהניצחון בא מאת האל-ל³.

כאמור, גם חלקו השני של הפסוק קשה. בראש "כליו" של גלית נמצאת חרבו – אך אותה נפגוש להלן דווקא בנוב עיר הכהנים:

וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַחִימֶלֶךְ וְאֵין יֵשׁ פֹּה תַחַת יָדְךָ חֲנִית או
חֶרֶב כִּי גַם חֶרְבִי וְגַם כְּלִי לֹא לְקַחְתִּי בְיָדִי כִּי הָיָה
דָּבָר הַמֶּלֶךְ נְחוּץ. וַיֹּאמֶר הִלְחֵן חֶרֶב גְּלִית הַפְּלִשְׁתִּי
אֲשֶׁר הִכִּיתָ בְּעַמְקֵי הָאֵלֶּה הִנֵּה הִיא לוֹטָה בְּשַׁמְלָה
אֲחֵרֵי הָאֶפֶוד אִם אֵתָה תִּקַּח לְךָ קַח כִּי אֵין אֲחֵרֵת
זוֹלָתָה בָּזָה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵין כְּמוֹהָ תִּנְגַּח לִי (כ"א, ט"ו).

ברם, אם נניח שהפסוק מתאר מציאות מאוחרת, תיפתר גם בעיה זו. תחילה באמת הובאה החרב אל משכן ה' שבנוב, כחלק מאותו נוהג של המחשת ייחוס הניצחון לקב"ה. בהמשך קיבל דוד את החרב מאחילמלך, ומאז ואילך ליוותה אותו במאבקי, עד שבסופו של דבר יכול להניחה באוהל.

ח. בין דוד ליהונתן

נותר לנו לעמוד על נקודה אחת נוספת בנאומו של דוד לפני הכאתו של גלית.

עמדנו על ההתפתחות בפסיביות שמגלה שאל לאורך המלחמות עם פלשתים. במקביל, ניתן לראות דמיון בין שתי הדמויות שתפסו את מקומו של שאל בשתי המלחמות האחרונות: יהונתן בפרק י"ד, ודוד בפרקנו. שתי הדמויות עמדו מול יחס מזלזל מאת הפלשתים: ליהונתן קראו אנשי המצב הפלשתי "עלו אלנו ונודיעה אתכם דבר" (ד, יא), וכבר ראינו את דברי הזלזול הקשים של גלית בדוד "לכה אלי ואתנה את בשרך לעוף השמים ולבהמת השדה" (פס' מד). ברם, שתי הדמויות מבטאות את אמונתן הגדולה בה', שייתן את פלשתים בידם למרות יחסי הכוחות הבלתי-שקולים: הראשון עומד מול כמות עצומה, והשני – מול פער איכות בולט לעין:

כִּי אֵין לֵה' מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בָּרַב אוּ בְמַעֲט (י"ד, י);

כִּי לֹא בְחַרְבַּ וּבְחַנִּית יְהוֹשִׁיעַ ה' כִּי לֵה' הַמַּלְחָמָה
וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיַדְנוּ (י"ז, מז).

מסתבר שהדמיון בין שתי הדמויות הוא שיצר את הקשר הנפשי העמוק ביניהן, שהתחיל מיד לאחר מלחמה זו, בפרק הבא: "ויהי ככלתו לדבר אל שאל ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ויאבהו יהונתן כנפשו. ויקחהו שאל ביום ההוא ולא נתנו לשוב בית אביו. ויכרת יהונתן ודוד ברית באהבתו אתו כנפשו" (י"ח, א-א).

ט. תוצאות המלחמה

לאחר הריגת גלית, מתאר המקרא את התוצאות בשני מישורים: במישור הלאומי ובמישור האישי.

במישור הלאומי בא תיאור מפתיע במקצת:

(נא) ...וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי מַת גְּבוּרָם וַיִּנְסוּ: (נב)
וַיִּקְמוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה וַיִּרְעוּ וַיִּרְדְּפוּ אֶת
הַפְּלִשְׁתִּים עַד בּוּאֵךְ גֵּיא וְעַד שַׁעֲרֵי עֶקְרוֹן וַיִּפְּלוּ חֲלָלִי
פְּלִשְׁתִּים בְּדָרְךְ שַׁעֲרִים וְעַד גַּת וְעַד עֶקְרוֹן: (נג) וַיֵּשְׁבוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִדֶּלֶק אַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים וַיִּשְׁסוּ אֶת
מַחְנֵיהֶם:

לפי התנאי שהציב גלית עצמו בתחילת המערכה, היינו מצפים לסיום אחר, שהרי גלית הכריז: "אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים". מדוע אפוא רדפו ישראל אחרי הפלשתים, הכו בהם חללים ולקחו מהם שלל?

נראה, שמנוסת הפלשתים נבעה בדיוק מתנאי זה, וביטאה את אי-נכונותם לעמוד בתנאים שהוצגו מראש. סביר להניח, שפלשתים לא התכוונו לתנאי ברצינות מלכתחילה, שהרי לא היה להם ספק כי לא ימצא איש שיוכל לגבור על

1 פתרון מפתיע לבעיה זו מביא רד"ק בשם אביו: "ואדוני אבי ז"ל כתב כי נוב עיר הכהנים כנה ירושלים כי שם היתה חרב הפלשתי כמו שמפורש".

2 התופעה של שילוב פסוקים המתארים מציאות מאוחרת יותר בתוך תיאורו של האירוע בשעת התרחשותו מוכרת לנו מהקשרים אחרים, כגון "ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען" (שמות ט"ז, לה); וכן בשמ"ב ו', כג.

3 עמדנו על כך בשיעור 9, בפרשת לקיחת ארון ה' על ידי הפלשתים (פרק ה').

ברור מדוע נזקק דוד לדרך ארוכה בתוך המחנה עד שהגיע לשאול, ולא הלך אליו ישירות.

דומה שביישוב קשיים אלו, אין מנוס מלחזור לדרך בה הלכנו לאורך הפרקים הקודמים, החל מפרק ח', הרצופים בסתירות וכפילויות מעין אלו.⁵ עמדנו, בין היתר, על הסתירות בשאלה אם המלכות היא בקשה שלילית של העם (פרק ח') או יזמה חיובית מאת ה' (ט', טו); למה נזקק שמואל לבחור בשאול בגורל לאחר שכבר משח אותו (פרק י'); מדוע הלך שאול אחרי צאנו לאחר שנמשח למלך, ורק במקרה שמע על התקפתו של נחש העמוני (פרק י"א); הכיצד הגיב שמואל בזעקה על הדחת שאול בפרק ט"ו, לאחר שהוא עצמו הודיע לשאול על כך בפרק י"ג; ועוד.

כזכור, ראינו שהחל מפרק ח' מתאר המקרא את האירועים ב'שתי בחינות' שונות, שאינן ממשיכות זו את זו, אלא מהוות שני מסלולים נפרדים: מסלול אחד, שראשיתו בפרק ח', הרואה את המלוכה כעניין שלילי, שהתקבל רק בדיעבד; ומסלול שני, שראשיתו בפרק ט', אשר מציג תמונה חיובית של המלכות. עמדנו על כך שבדרך זו מתיישבות כל הסתירות מאליהן, שכן מדובר בשני סיפורים מקבילים, שאינם מהווים המשך רציף, ובדרך זו מבטא המקרא את מורכבות רעיון המלוכה בישראל. וכך סרטטנו את תמונת פרקים ח'-י"ב לאור שתי הבחינות הללו:

הבחינה השלילית	הבחינה החיובית
ח' – העם מבקש מלך, בקשה הנתפסת כמאיסה בה'.	ט' – ה' מודיע לשמואל על מינויו של שאול למלך, כדי שיושיע את ישראל מפלשתים.
י', יז-יז – המלכת שאול בגורל והתגלות שאול אל העם.	י', א-טז – האותות וצליחת רוח ה' על שאול.
[התיאור שאינו מופיע – ניצחון על עמון כחלק ממגמת מינוי המלך מיזמת ישראל].	י"א, א-יא – הניצחון על עמון והתגלות שאול אל העם.
י"א, יב-טו – תוצאות המלחמה עם עמון: קבלת שאול כמלך על כל ישראל.	
י"ב – ההמלכה השנייה של שאול.	
ט"ו – אבדן המלכות בעקבות החטא במלחמת עמלק.	י"ג-י"ד – אבדן המלכות בעקבות כישלון המלחמה נגד

5 לקוראים שהצטרפו אלינו השנה, מומלץ מאוד לעיין בנקודה זו בשיעורים מאשתקד לפרקים ח'-ט"ו (ובפרט שיעורים 16, 18, 20 ו-29), שם התבארה הדרך העקרונית והמעשית ליישוב הסתירות. יהיה זה כמעט בלתי-אפשרי להבין את המשך הדברים בסעיף זה בלא היכרות עם הדברים שכתבנו שם.

י. "על יישוב המקרא לפי פשוטו איני יכול לעמוד"

האפילוג לסיפור דוד וגלית מתאר את המפגש בין דוד ושאול:

(נה) וְכִרְאוֹת שְׂאוּל אֶת דָּוִד יֵצֵא לְקִרְאֵת הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל אַבְנֵר שֶׁר הַצָּבָא בֶן מִי זֶה הַנְּעָר אַבְנֵר וַיֹּאמֶר אַבְנֵר חֵי נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם יִדְעָתִי: (נו) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׂאֵל אֶתָּה בֶן מִי זֶה הָעֶלֶם: (נז) וּכְשׁוֹב דָּוִד מִהַכּוֹת אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֹתוֹ אַבְנֵר וַיְבַאֵהוּ לִפְנֵי שְׂאוּל וְרֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי בְּיָדוֹ: (נח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׂאוּל בֶן מִי אֶתָּה הַנְּעָר וַיֹּאמֶר דָּוִד בֶּן עֵבֶדְךָ יֵשִׁי בֵּית הַלְחָמִי:

קולמוסים רבים נשתברו על השאלה כיצד לא הכיר שאול את דוד, שרק בפרק הקודם היה זה שניגן לפניו והיה לנושא כליו. רש"י פירש, בעקבות חז"ל, שהשאלה לא הייתה מיהו הנער, אלא על אודות ייחוסו והתאמתו להיות מלך. רלב"ג פירש את השאלה כפשוטה, והסביר: "וידמה כי המלך לרוב עסקיו ולרוב הבאים לפניו לא יוכל להכיר כל אחד מהם בפרט".⁴ תלמידו של רש"י, רבי יוסף קרא, מגדולי בעלי הפסט, הביא את דברי חז"ל בנושא, אך 'הרים ידיים' כשניסה לפתור את הבעיה על דרך הפשט: "אבל על יישוב המקרא לפי פשוטו איני יכול לעמוד".

מלבד בעיה זו, קיימים קשיים נוספים ביחס שבין פרקנו לבין הפרק הקודם:

1. בפרק הקודם נמשח דוד למלך "בקרוב אחיר" (פס' יג), בעוד שבפרקנו אין לכך כל רמז. אדרבה, כפי שראינו, אליאב אחיו הגדול מתייחס אליו בפטרונות ובזלזול.
2. בפרק ט"ז תוארה משפחת דוד בהרחבה. נזכר שם כי לישי בית הלחמי היו שמונה בנים, ששלושת הראשונים הם אליאב, אבינדב ושמה, והאחרון – דוד. לשם מה אפוא חזר המקרא וציין זאת שוב בפרקנו – "וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרַתִּי הַזֶּה מִבֵּית לָחֵם יְהוּדָה וְשָׂמוֹ יֵשִׁי וְלוֹ שְׁמֹנֶה בָּנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שְׂאוּל זָקֵן בָּא בְּאֲנָשִׁים. וַיִּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו יֵשִׁי הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי שְׂאוּל לְמַלְחָמָה וְשֵׁם שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו אֲשֶׁר הָלְכוּ בְּמַלְחָמָה אֱלִיאָב הַבְּכוֹר וּמִשְׁנֵהוּ אַבְיָנָדָב וְהַשְּׁלִשִׁי שְׁמָה" (פס' יב-יג)?
3. יש גם פער בין דמותו האנונימית והצנועה של דוד בפרקנו (עד לניצחון על גלית) לבין תיאורו בפרק הקודם – "יָדַע נֶגֶן וְגִבּוֹר חֵיל וְאִישׁ מְלָחָמָה וְנִבּוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאֵר וְה' עִמּוֹ" (ט"ז, יח).
4. גם מעמדו של דוד אינו ברור. הלוא בסוף פרק ט"ז הפך דוד לנושא כליו של שאול – ומדוע, אם כן, לא יצא עם שאול למלחמה? דומה שהמקרא עונה על שאלה זו: "וְדָוִד הָלַךְ וְשָׁב מֵעַל שְׂאוּל לְרַעוֹת אֶת צֹאן אָבִיו בֵּית לָחֵם" (פס' טו). ובכל זאת הקושי קיים, שכן עדיין לא

4 אך תשובה זו לא תפתור את השאלה כיצד לא הכיר גם אבנר, שר צבאו של שאול והאיש המקורב לו, את נושא כליו.

בְּן אִישׁ אֶפְרַתִּי הִזָּה מִבֵּית לַחֵם יְהוּדָה וְשָׁמוּ יִשִּׁי וְלוֹ שְׁמֹנֶה בָּנִים...⁷

הפלשתים.	
----------	--

והנה, ניתן להוכיח בפשטות, שפרק ט"ז ממשיך את הבחינה החיובית של המלכות, בעוד שפרק י"ז ממשיך את המסלול השלילי, ומהווה, למעשה, המשך ישיר של פרק י"ד. חלוקה זו מוכחת משני הכיוונים:

1. ב'בחינה השלילית' ממשיך פרק ט"ז ישירות, מבחינה טקסטואלית, את פרק ט"ו (שם, א – 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל עַד מָתַי אֶתְּהָ מְתָאבֵּל אֶל שְׁאוּל'). מן ההיבט הלשוני ניכרת בחינה זו בשורש מא"ס, המופיע בספר שמואל 9 פעמים – כולן בבחינה זו: 7 מהן בפרקים ח', י' וט"ו, ושתיים נוספות בפרק ט"ז (פס' א, ז).

2. ב'בחינה החיובית' הפלשתים הם האויב המרכזי של ישראל (לעומת עמון או עמלק ב'בחינה השלילית'). כפי שכבר ציינו, קיים קשר הדוק בין שלוש המלחמות בהן ניכרת ההידרדרות של שאול, מפרק י"א, דרך פרק י"ג ועד לפרקנו. קשר זה גם מבחין בין שאול, שקיבל אותות; יונתן – שיצר אותות עבור עצמו; ודוד – שכלל לא נזקק לאותות.

מבחינה רעיונית, מציגים פרקים ט"ז וי"ז שני תיאורים שונים של הדרך בה רכש דוד את מעמדו בבית שאול. בפרק ט"ז הגיע דוד לאחר ששאול נזקק למנגן, ואילו בפרק י"ז הוא התגלה תוך כדי המערכה עם הפלשתים. על פי הבחינה החיובית, נבע כישלונו של שאול מחוסר האמונה בה', שהתגלה גם במלחמה הקודמת עם פלשתים. אל מול הבעייתיות בהתנהלותו של שאול בולטת מידת האמונה של דוד, ועל כן מהווה פרק י"ז המשך ותיקון לבעיות של שאול בפרקים י"ג-י"ד. בפרק ט"ו, לעומת זאת, היה חטאו של שאול אי-השמיעה בקול ה'; בבחינה זו הגיע דוד לשאול כמנגן, שהפך להיות נושא כלים, אך טרם הגיעה שעתו להתגלות כמיועד למלכות.

בדרך שבה הלכנו לאורך פרקים אלו סרות כל הקושיות מאליהן: פרק י"ז אינו המשך ישיר של פרק ט"ז, ושני הפרקים ממשיכים שני קווים מקבילים המתנהלים לאורך הספר. עם זאת, נראה שבשל הקושי הגדול לקרוא את פרק י"ז בסמוך לפרק ט"ז, הוסיף עורך הספר⁶ שתי הערות, הממתנות במקצת את הקשיים ומאפשרות לקרוא את שני הסיפורים ברצף אחד, לפחות מבחינה מעשית, גם אם קיימת הפרדה טקסטואלית ביניהם. ההערה הראשונה היא בפס' טו: "וַיְדַד הַלֵּךְ וְשָׁב מֵעַל שְׁאוּל לְרַעוֹת אֶת צֶאֱן אָבִיו בֵּית לַחֵם". ההערה השנייה הנה מילה אחת בפס' יב: "וַיְדַד

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תשס"ח
 עורך: בעז קלוש

בית המדרש הווירטואלי שליד ישיבת הר עציון
 האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 דואל: office@etzion.org.il

7 עוד בעיה טקסטואלית קשה יש בפרקנו, שאינה מצד ההקשר של הפרקים הקודמים אלא מצד היחס בין פרקנו לבין האמור בשמ"ב כ"א, יט: "וַתְּהִי עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹב עִם פְּלִשְׁתִּים וַיֵּד אֶלְחָנָן בֶּן יַעֲרִי אֲרָגִים בֵּית הַלְחָמִי אֶת גְּלִית הַגָּתִי וְעֵץ חֲנִיתוֹ כַּמְנוֹר אֲרָגִים". תיאור זה דומה לתיאורו של גלית בפרקנו (פס' ז – 'וְעֵץ חֲנִיתוֹ כַּמְנוֹר אֲרָגִים'), ועל כן תמוה מדוע מיוחסת שם הריגת גלית לתושב אחר של בית לחם – אלחנן בן יערי אורגים. רש"י שם פירש, בעקבות חז"ל, שאלחנן הוא דוד, אך על פי הפשט יש בכך דוחק. בעניין זה התקשה, כפי הנראה, כבר בעל ספר דברי הימים, על כן מובא שם הסיפור באופן שונה מעט – "וַתְּהִי עוֹד מִלְחָמָה אֶת פְּלִשְׁתִּים וַיֵּד אֶלְחָנָן בֶּן יַעֲרִי אֶת לְחָמִי אֲחִי גְלִית הַגָּתִי וְעֵץ חֲנִיתוֹ כַּמְנוֹר אֲרָגִים" (דה"א כ', ה), כלומר: דוד הכה את גלית, ואילו אלחנן הכה את לחמי, אחיו של גלית. יצוין, שלכל אורך פרקנו מכונה הענק בשם "הפלשתי", ורק במקום אחד באה ההערה: "וַיֵּצֵא אִישׁ הַבְּנִים מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים גְּלִית שְׁמוֹ מִגֵּת" (פס' ד). על בעיה זו ננסה בע"ה לעמוד ביתר הרחבה בדיוננו בשמ"ב כ"א, אם יגמור ה' עלינו.

6 כפי שציינו בעבר (שיעור 14), לדעת חז"ל (בבא בתרא טו ע"א) ערכו את הספר גד הנביא ונתן החוזה, וכפי שמשמע מדה"א כ"ט, כט. לדעת ר"י אברבנאל, ירמיהו ערך את ספרי שמואל ומלכים. מכל מקום, אין ספק שיש בספר הערות נוספות, שנכתבו בריחוק זמן מן המאורעות, וכפי שציינו כבר שם.